

Nizami dühası
əbədi olsa
da, “Nizami
Gəncəvi ili” başa
çatdı. Nizami
yaradıcılığına sevgi
ilə ərsəyə gələn bu
tamaşa ən yaxşı
nida oldu.

İSGƏNDƏRƏ YENİ NAMƏ

XANIM AYDIN
xanimaydin@kaspi.az

Yola salmaqda olduğumuz 2021-ci il “Nizami Gəncəvi ili” idi. İl boyu müxtəlif tədbirlər, görüşlər, konfranslar keçirildi, kitablar, qəzet və jurnallarda məqalələr çap olundu. Nizami ilinin yekunu isə Azərbaycan Akademik Milli Dram Teatrının səhnəsində Nizami Gəncəvinin “İsgəndərnamə” poeması əsasında yazıçı-dramaturq İlqar Fəhminin yazdığı və rejissor Mehriban Ələkbərzadənin quruluş verdiyi “İsgəndərə yeni namə” tamaşası oldu. Tamaşa, poemanın postmodern dekonstruksiyası üzərində iki pərdəli pyesdir. “İsgəndərə yeni namə” təkcə afişada ad kimi deyil, elə səhnədə də yeni bir nəfəs, yeni bir süjet, yeni bir quruluşdur.

KÖHNƏ - KLASSİK İSGƏNDƏR

Nizami Gəncəvi son poemasında – 1200-1203-cü illərdə yazdığı iki hissədən – “Şərəfnamə” və “İqbalnamə”dən ibarət “İsgəndərnamə”də məşhur yunan hökmdarının epopeyasını yaratmaqla, əslində, özünün ədalət prinsipləri, idarəçilik mexanizmləri, ali ideyalar, böyük amallarla bağlı müdrik fikir və düşüncələrini təqdim etmək niyyətində idi. Əsərin sonuna yaxın gücdən düşən və ölümü yaxınlaşan İsgəndər hələ qarşıda daha böyük işlərin, böyük ideyaların dayandığını düşünərək ölmək istəmir. Bəyan edir ki, bütün dünyanı əhatə edən ideal quruluş, ən ali ədalətli idarəçilik yarada bilməyib,

buna nail olmaq üçün isə “Dirilik suyu” içərək, əbədi həyata çatmalıdır. Məhz bu məqamda Nizami ətrafındakı filosofların dili ilə ona ədəbi həyatın yalnız ilk baxışdan gözəl və şirin nemət kimi görünə bildiyini bəyan edir.

ÖLÜMLÜ İSGƏNDƏR

Filosoflar İsgəndərə izah edirlər ki, əbədi həyata nail olmuş olsa, qarşıda onu böyük faciələr, xəyanətlər, sui-qəsdlər, qanlı olaylar gözləyir, çünki dünyadakı insanlar hələ ilahi ədalət üçün hazır deyil, həm də əbədiyyət yükünü yalnız Tanrı çəkə bilər, insan yox. İnsan yalnız öz boynuna düşən qədər yaşayıb, böyük əməllər həyata keçirə bilər. Beləliklə, Nizami öz əsərində İsgəndərə dirilik suyunu qismət etmir, əbədi həyat kahin Xızıra nəsis olur, o, dirilik suyunu içib qiyamətə qədər qeybə çəkilir... İsgəndər isə dünyadan köçür.

DEKONSTRUKTİV İSGƏNDƏR

XXI əsr tamaşaçısını təəccübləndirmək çətindir. Biz artıq hər şeydə bir yenilik, fərqli baxış axtarıyıq. Xüsusilə, teatr səhnəsində klassik tamaşalarla yanaşı, həmin tamaşaların yeni dekonstruktiv versiyası maraq doğurur. Sözümlü tamamilə yeni üslubda səhnəyə qoyulmuş “İsgəndərə yeni namə”yə gətirirəm. Tamaşaya baxanda belə qənaətə gəldim ki, müəllif faylda ilk simvolları atmamış, birinci bu sualı qoyub: “Görəsən, İsgəndər son nəfəsində “dirilik suyu”nu içib, əbədi həyata çıtsaydı, aqibəti necə olardı?”

ÖLÜMSÜZ İSGƏNDƏR

Pərdələr açıldı, zala qərribə bir sakitlik çökdü. Gözlərdə suallar nidalandı: “Həqiqətənmi, hər şey məhz Nizaminin filosoflarının təsvir elədiyi kimi faciəvi olacaq? Yoxsa İsgəndər öz düşündüyü kimi, dünyada ali ədaləti bərqərar edə biləcəkdirmi?” Pyesin birinci hissəsi sırf Nizaminin poeması ilə eynidir. İsgəndər ölüm ayağındadır və ədəbi həyat arzulayır. Filosoflar bunun mümkünsüzlüyünü izah edir. Lakin sonra İsgəndər bir yolla dirilik suyuna çatır, əbədiyyətə nail ola bilir...

Pyesin ikinci hissəsində İsgəndərin artıq 99 yaşı var, amma o, hələ də 33 yaşdakı kimi gəncdir, xanımı Rövşənək qocalıb. O da, yeganə oğlu və nəvələri də ona

qarşı çıxır, xəyanət edir, ölümünü tələb edirlər. Konfliktlər içində getdikcə dramatikləşən vəziyyət o həddə çatır ki, dünyadan və insanlardan üz döndərən, nifrət edən İsgəndər Tanrıya yalvararaq əbədi həyatdan imtina edir, özünə ölüm arzulayır. Zəhər içib intihar etmək istəsə də, son anda imtina edir, yenə də yaşamaq istəyir. Bəli, can şirin şeydir. Və bütün əsər boyu İsgəndərin taxt-tac sevgisi gözündən yayınmadı, Səhnədə tez-tez yer dəyişir və dəyişdikcə də taxtını özü ilə daşıyırdı. Deməli, İsgəndərin sevgisi və əbədi yaşamaq yəngisi təkcə özünə yox, həm də taxtına, dünya malına və hökmranlığıdır.

Amma sonda onu məhz elə xanımı öldürür.

İsgəndərə yeni səhnə

Düşünürəm ki, əsər səhnədə bədii həllini çox yüksək səviyyədə tapıb. Bu fikrimi, aktyorları tamaşaçıların ayaq üstə on beş dəqiqə boyu “bravo” sədaları altında alqışlaması təsdiqlədi. Aktyor oyunu səhnədəkilərin damarlarının gərginləşməsində, gözlərinin işığında, səslərinin ton-ton aşağı düşüb, yuxarı qalxmasında, plastikasında, hərəkətlərinin dinamikliyində, bir saniyə belə boşluqsuz, arakəsməsiz davamlığında özünü tam əks etdirirdi. Bədii həllə yanaşı, əsər elə texniki həllini də tapıb. Musiqi tərtibatı, işıq və su effektləri bədii həlli daha da mükəmməlləşdirdi. Falş heç nə yox idi. Hamı külüngünü bir yerə vurub ortaya mükəmməl bir tamaşa çıxardı. Düşünürəm ki, tamaşa İlqar Fəhmi və Mehriban Ələkbərzadənin, həmçinin də baş rolun ifaçısı Ziya Ağa, Nurəddin Mehdixanlı, Kəmalə Müzəffər, Şövqi Hüseyn və digərlərinin böyük uğurudur. Bunu tamaşaçıların uzun sürən alqışları, səhnəyə gələn gül dəstələri, insanların üzündəki razılıq ifadəsi də göstərdi.

İSGƏNDƏRDƏN NƏTİCƏ

Beləliklə, Nizami dühası ədəbiyyatımızda əbədi olsa da, “Nizami Gəncəvi ili” başa çatdı. Və Nizami yaradıcılığına hörmət və sevgi ilə ərsəyə gələn bu tamaşa ən yaxşı nida oldu. Kamil tamaşaçı özü üçün burdan bir nəticə də çıxara bildi: “İnsan əbədi həyatın yükünü çəkə bilməz, çünki İnsan Tanrı deyil, tanrılıq eşqinə də düşsə, bu yolun sonu qanlı faciələrlə doludur”.